

Melina Røe

Forsker ved Mangfold og inkludering,
NTNU Samfunnsforskning AS og ph.d.-
kandidat i sosialt arbeid, Institutt for
sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU
melina.roe@samfunn.ntnu.no

«What's in it for us?»

Om å møte forventninger i feltet

Artikkelen drøfter ulike forventninger til deltakelse i forskningsprosjekter. På bakgrunn av erfaringer fra et følgeforskningsprosjekt blant langtidsmottakere av sosialhjelp med flyktningbakgrunn, belyses klienters/informanternes forståelse av forskningen – og forskerens oppgave og rolle. Forskerens egen rolle, forståelse og møte med forventninger i praksisfeltet beskrives og problematiseres. «What's in it for us?» er et legitimt spørsmål fra mennesker i marginaliserte posisjoner. For forskeren har spørsmålet også en rolleavklarende funksjon. Motiver for og mulige effekter av forskning bør drøftes åpent i møte med informanter/klienter.

You know what is the opposite of exclusion for us? It is not inclusion, but participation. Active participation is what makes you a full citizen.

(Cabannes 2001)¹⁾

1) Takk til mine informanter for deres tillit og åpenhet.

Artikkelen tar utgangspunkt i erfaringer fra forskningsprosjektet «Gode grep for varig endring?» som var en del av Høgskole- og universitetssosialkontorforsøket (HUSK)². Forskningsfeltet i prosjektet var sosiale tjenester i tre kommuner i Midt-Norge. Her fulgte jeg 18 sosialhjelpsmottakere med flyktningbakgrunn samt ti ansatte i perioden 2007 til 2011.

Forskningsprosjektet i sin helhet blir ikke presentert i denne artikkelen. Fokuset i artikkelen er å drøfte ulike utfordringer knyttet til klientenes *forventninger* om at deltakelse i forskningsprosjektet skulle bidra til forandring. Selv om det ikke var lagt opp til utprøving av nye tiltak i forskningsprosjektet, håpet enkelte av klientene at de gjennom å delta ville få arbeid. Enkelte episoder i møte med klientene og de ansatte økte min bevissthet rundt forskningens konsekvenser på ulike nivåer, og ikke minst om viktigheten av en tydeliggjøring av forskningens formål og utfall. For å utdype temaet for denne artikkelen gir jeg først en kort beskrivelse av det nasjonale forsøket mitt forskningsprosjekt «Gode grep for varig endring?» var en del av. Deretter drøftes de dilemmaene og spørsmålene man kan møte som forsker, blant annet brukernes spørsmål «What's in it for us?». («Hva får vi igjen for det?»).

Bakteppe

HUSK-forsøket: et partssamarbeid

HUSK-forsøket skulle prøve ut ulike samarbeidsformer mellom universitet, høgskoler, praksisfeltet og brukere av sosiale tjenester og pågikk i perioden 2006-2011. Målet var å *bedre tjenestene for brukerne*. Alle partene ble definert som likeverdige og de skulle samarbeide om prosjektene. Tanken bak HUSK var blant annet 1) at forskningen skulle bli mer praksisnær og oppleves relevant for praksisfeltet, 2) at praksisfeltet skulle ta i bruk forskningen, og 3) at brukerne skulle bli dratt mer inn og medvirke i utforming av tjenestene. Startfasen bar preg av usikkerhet om hva dette samarbeidet skulle innebære og hvilke forventninger det var rimelig å ha til slike prosjekter. I prosessen dukket det også opp flere spørsmål: Hvordan være likeverdige uten å måtte bli like? Hvem skulle styre prosjektene – praksis eller for-

skerne? Hvem skulle forme prosjektene? Hvem skulle delta? Hva skulle utfallet bli? Erfaringer og dilemmaer knyttet til anerkjennelse av partnernes ulike roller ble spesielt synlig.

Dette forsøket skapte nye arenaer for samarbeid mellom partene og mange ulike modeller ble prøvd ut. Noen prosjekter var mer forskningsrettet, der det ble lagt vekt på teoretiske analyser og skrijving, andre kunne være praktiske utprøvinger av ulike tiltak og modeller for eksempel innen brukerdeltakelse og partnerskap. Målet var – uansett prosjekt – at partnerskaps-tanken skulle være sterkt til stede.

Prosjektansvaret ble lagt på universitets- og høgskolenivå. Diskusjonene i forsøksperioden var mange, og et spørsmål som dukket opp var om det egentlig ble et reelt partnerskap når universitetsverdenen var så tungt til stede. Et annet spørsmål var om rene forskningsprosjekter som ikke var brukerstyrte, og heller ikke definert som aksjonsforskning, kunne få til denne likeverdigheten. Er det å *målbære* brukernes stemmer nok, eller må deltakerne være med i hele prosessen?

Prosjektet Gode grep for varig endring?

Mitt forskningsprosjekt var et delprosjekt innen HUSK-forsøket. Brukerne i dette prosjektet var langtidsklienter i sosialtjenesten, hadde flyktningbakgrunn og hadde bodd i Norge mellom 10 og 20 år. Spørsmål som ble drøftet i dette prosjektet var: Hva var bakgrunnen for deres klientposisjon? Hvordan opplevde de å ha marginale muligheter på arbeidsmarkedet? Hvordan håndterte de ansatte oppgaven med å kvalifisere til arbeid samtidig som de møtte en rekke utfordringer både på individ-, relasjons- og strukturnivå som lå der og «forstyrret» kvalifiseringsprosessen? Flyktningene hadde vært gjennom en rekke kurs med mål om at de skal bli attraktive for arbeidsmarkedet og etter hvert økonomisk selvhjulpne. Deres felles erfaring som langtidsklienter er at de ikke har blitt funnet «gode nok» for arbeidslivet og har vært hjelpeavhengige fra de kom til Norge. De ansatte som står i dette landskapet må balansere mellom på den ene siden å motivere og gi håp om arbeid, og på den andre siden å håndtere diskriminering og andre hindringer som bidrar til at de er klienter – og har vært det over lang tid.

Jeg valgte et følgeforskningsopplegg der jeg kunne følge utviklingen over tid. Det forutsatte dialog og at de jeg fulgte var aktive deltakere i forskningen. Jeg møtte et felt fullt av spenninger, forventninger og lojalitetsutfordringer. Jeg ønsket å avdekke dilemmaer aktørene (både klienter og ansatte) i feltet møter, ikke minst å peke på strukturer som ekskluderer og marginaliserer klientene, men også de ansattes frustrasjoner over dette. En av intensjonene med prosjektet var også å bidra til å minske avstanden mellom forskning og praksis.

Mine informanter delte en del erfaringer og betingelser her i Norge, blant annet at de kom som flyktninger for mange år siden og de stod utenfor arbeidslivet og var i samme kategori: langtidsklienter. Fellesnevnen mellom dem var med andre ord at de var langtidsmottakere av sosialhjelp og hadde flyktningbakgrunn. Men utenom dette var det også store forskjeller. De kom fra ni forskjellige land (Afghanistan, Iran, Irak, Somalia, Etiopia, Sudan, Vietnam, Thailand og El Salvador), med ulik religiøs og etnisk bakgrunn, forskjellig utdanning og jobberfaring og så videre. De hadde bodd i Norge i mange år; den første ankom i 1990 og de siste i 2002. De var mellom 30 og 50 år da studien startet. De fleste hadde hatt arbeid i hjemlandet, og flere hadde høyskole- og universitetsutdanning. De fleste levde i familier med barn. Åtte var gift og sju var skilt. De fleste skilte var alene om omsorgen for barna. 12 av 18 var kvinner. Ved å inkludere personer fra forskjellige land og med ulik bakgrunn, kan man i større grad få tak i de felles erfaringene som innvandrersituasjonen og møtet med det norske samfunnet gir (Orupabo 2008, Prieur 2004). En annen begrunnelse for å sette sammen utvalg på tvers av etnisitet er det å komme forbi «kulturfellen», der man forklarer enhver forskjell mellom etniske grupper som kulturforskjeller (Prieur 2004).

I prosjektperioden var det flere møtepunkter mellom forsker og praksisfeltet. I den ene kommunen fulgte jeg et kvalifiseringstiltak der ti av informantene deltok. Det ble gjort deltakende observasjon i fire uker blant annet for å fange hva som var innholdet i det som ble tilbudt av kvalifisering og hva som ble formidlet av verdier til deltakerne. Dette ga interessante og avgjø-

rende innspill til min forståelse av feltet. I de to andre kommunene tilbød de ikke et kvalifiseringsløp spesielt for denne målgruppen, men klientene fikk assistanse gjennom det ordinære tjenestetilbudet. I disse kommunene var det kun individuelle intervjuer og besøk i tjenestene.

Samtlige 18 klienter ble intervjuet minimum tre ganger i løpet av forskningsperioden. Det første intervjuet, som også var det lengste, varte fra en til to timer. De neste intervjuene ble gjennomført enten ved at vi møttes, eller over telefonen. Under det første intervjuet gikk vi gjennom hendelser og erfaringer kronologisk, organisert rundt fortid – nåtid – framtid. Vi brukte mye tid på de tre delene, selv om det ble lagt spesiell vekt på nåtid. For å få en kontinuitet – og for å få et innblikk i større deler av livet – brukte jeg også en metode inspirert av Giele og Elder (1998) der jeg ba informantene tegne en linje fra fortid og fram til en tenkt framtid (livslinje/livsløpsdiagram), hvor vi snakket sammen underveis i tegneprosessen³. Reaksjonene som kom fram ved bruk av denne metoden var forskjellige. De så sitt liv grafisk framstilt og ble ofte selv overrasket over det de tegnet: «Oj, så mye jeg har gjort», kunne være en reaksjon. Eller: «Ser livet mitt slik ut?» Og flere tegnet linjen oppover fra nåtid til framtid: «Vi må jo bare tenke positivt! Hva annet kan vi gjøre?» De hadde tro på at det kom til å bli bedre for dem siden bunnen var nådd, mente de. For mange ble gode minner vekket og det ble en fin samtale rundt temaer og hendelser de ønsket å snakke om. Men metoden kunne også vekke vanskelige minner fra barndommen, fra samliv med ektefelle, fra krig eller fra flukt. At vi holdt kontakt over flere år etter dette første møtet, bidro til at de fleste så på meg som en person med en genuin interesse for deres situasjon. Vi tok raskt opp tråden igjen hver gang vi snakket sammen, selv om det kunne ha gått ett år siden sist. Likevel var det noen som forble skeptiske.

Møtet med denne skepsisen og de ulike forventningene til forskeren og forskningens utfall, er utgangspunktet for denne artikkelens tema.

Forskning i dialog med de utforskede

Forskning er aldri verdifri, da man alltid (bevisst eller ubevisst) tar et standpunkt ved valg av tema og pro-

blemstilling (Harding 2004, Montuschi 2003). På den måten kan man si at forskning – og feltarbeid ikke minst – handler mye om å møte seg selv (Moltu 2004), og bli bevisst både egne verdier og standpunkter. Hva vil jeg med forskningen, og hva ønsker jeg at utfallet skal bli for de jeg forsker på? Innen en retning i feministisk tradisjon er forskning i seg selv en moralsk aktivitet, der det kreves at man skal gi noe tilbake og representere interessene til de man forsker på (Denzin 1997, Helgeland 2005). Det er forventet at man skal involvere seg emosjonelt, og prøve å identifisere seg med dem man studerer.

Forskning på vanskeligstilte gruppers kår har en lang tradisjon i norsk samfunnsforskning (Dahl og van der Wel 2009), og mye handler nettopp om å involvere seg og gi noe tilbake ved at man retter søkelyset mot marginaliserende prosesser og urettferdighet. Likevel er det påpekt at forskningens fokus på marginale grupper og presentasjon av «elendighetshistorier» kan bidra til ytterligere marginalisering, selv om intensjonen er en annen. I en del forskning blir for eksempel klientene presentert som «ofre» for dårlig praksis, politikk og så videre. Man blir opptatt av problemer hos kategorien som helhet, mens ressursene som ligger der hos den enkelte og i samspillet med omgivelsene, kan bli oversett (Kvelling 2008, Wendelborg 2010, Ylvisaker 2004). Likevel er det viktig å påpeke at marginaliserte, for eksempel mennesker i en klientposisjon, har begrenset med makt og ressurser til å kunne skape den ønskede endringen i sin situasjon.

Forskning er viktig, og legitimeres ikke kun ved gode intensjoner. Blant annet påpekes det at dersom deltakelse i forskningen kan ha negative konsekvenser for deltakerne, bør den ikke gjennomføres (Helgeland 2005). Samtidig har forskningen en uttalt sterk samfunnsrolle i Norge (Ot.prp. nr. 67 (2006-2007)), da oppdraget til forskningen nettopp er å avdekke og formidle problematiske forhold i samfunnet. Som forsker må man utøve forskningsfaget med en bevissthet omkring etiske spørsmål, og helst i løpende dialog med informantene. Gjennom forskning har det likevel kommet fram at enkelte grupper som hyppig blir forsket på føler seg utnyttet og opplever forskningen som meningsløs (Askheim og Starrin 2008). Jeg vil heller forfekte at

fokus på utsatte grupper og marginaliserte kategorier som mye av forskningen innen sosialt arbeid handler om, bygger på et ønske om å synliggjøre, utfordre og – om mulig – avskaffe de forholdene som marginaliserer.

Deltakerbasert aksjonsforskning blir sett på som en viktig metode for å inkludere og jobbe sammen med dem man forsker på for å skape endring i deres situasjon (Askheim og Starrin 2008, Seim 2006). Denne metoden forutsetter at forsker er en del av aksjonen, og forsker bidrar til at aksjonen går best mulig (Seim 2006). Deltakerbasert forskning spesifiserer også at deltakernes delaktighet i selve forskningsprosessen er et mål (Askheim og Starrin 2008). Det handler om at forskningen skal bidra til å styrke folks situasjon og bidra til at de på egen hånd kan endre sin situasjon. Deltakerne kan gjennomføre forskningsprosjekter selv eller sammen med de profesjonelle forskerne. Det innebærer at deltakerne er aktive i alle faser av forskningsprosessen: planlegging, datainnsamling, analyse og presentasjon (Askheim og Starrin 2008). Forskers absolutte kontroll oppheves, og denne typen forskning utforsker verden på en mer «folkelig» måte enn den tradisjonelle akademiske forskningsmodellen gjør (Askheim og Starrin 2008: 20). Mitt prosjekt var inspirert av denne tradisjonen, men jeg definerte det som et følgeforskningsprosjekt da det ikke var «aksjoner» som skulle evalueres. I tillegg var min delaktighet i feltet nedtonet og informantene var heller ikke med i alle faser i forskningsprosessen.

Følgeforskning

På engelsk blir følgeforskning ofte kalt «formative dialogue research». Her ligger det at forskningen er formativ, den fokuserer på prosess, og dialogen er et viktig innslag (Baklien 2004:50). Ifølge Baklien er følgeforskning nært beslektet både med prosessevaluering og aksjonsforskning (Baklien 2004). Det som skiller følgeforskning fra prosessevaluering er at en prosessevaluering kan gjøres i ettertid, mens i følgeforskning er det en forutsetning at man følger en prosess mens den foregår. Det som derimot skiller følgeforskning fra aksjonsforskning er at forskeren er med i de aksjonene som gjøres, mens følgeforskeren ikke er med på samme måte (Baklien 2004). Selv om følgeforskeren

ikke er med i de aksjonene som gjøres i samme grad, er de heller ikke nøytrale. Man kan si at følgeforskningen befinner seg mellom den forskningen som observerer «nøytralt» fra sidelinjen, og en aktiv aksjonsforskning (Baklien 2004: 54). Forskeren er i dialog med feltet, noe som krever tett kontakt og bygging av tillit for at den gode dialogen skal oppstå. Tillitsbyggende arbeid er spesielt viktig i oppstarten av et følgeforskningsprosjekt (Baklien 2004). Ofte er gjentatte møter nødvendig for å bygge den tillit som er forutsetningen for en god dialog. I mitt prosjekt ga møtene med både ansatte og klienter over tid et godt utgangspunkt for at denne tilliten skulle bygges. I forhold til forskers rolle i videreføringen skriver Baklien at:

Forskeren er ansvarlig i forhold til vitenskapelige krav om å drive relevant og god forskning, og å formidle denne både på tradisjonelt vis og gjennom dialogen slik at den når fram til interessentene. Til tross for dialogen og for det formative aspektet, skal forskerne ikke være en del av selve intervensjonen eller tiltaket. Samtidig skal det ikke underslås at dette er en vanskelig balansegang

(Baklien 2004:54).

Dette er én måte å beskrive forskerens rolle innen følgeforskning på. Men også her vil det være en akse der man involverer og involveres i større eller mindre grad. Gjennom dialog og diskusjoner med feltet underveis ga jeg enkelte ganger konkrete tilbakemeldinger på praksiser og utfall av de tjenestene de ga slik jeg oppfattet det fra utsiden, men også på bakgrunn av informasjon jeg hadde fått i de individuelle intervjuer og i kontakten med klientene. I kvalitativ forskning blant mennesker vil forsker alltid påvirke det feltet som studeres, uavhengig av om det er formålet eller ikke. At noe forskes på, skaper forventninger, og ting man sier eller gjør vil påvirkes av forskerens tilstedeværelse. Jeg fikk høre av ansatte i en kommune at gjennom interessen for deres arbeid, innkalling til møter med ledelsen og forskers tilstedeværelse, ble det skapt mer oppmerksomhet mot det arbeidet de gjør til daglig. Det fikk en høyere anseelse blant ledelse og andre instanser innen velferdstjenestene. Deres arbeid og deres «hjertesaker» ble satt på dagsordenen. Et annet moment er at selv om deltakelse i forskningen ikke direkte fører til bedret situ-

asjon for klientene, kan et viktig utfall være at de har blitt anerkjent, sett og hørt (Seim 2006). Forhåpentligvis bidrar forskningen til en synliggjøring som kan endre holdninger og praksis på lengre sikt, og styrke klientenes handlingskompetanse og motivasjon til å kjempe for sosioøkonomiske forandringer i deres liv (Askheim og Starrin 2008).

I tillegg til ønsket om å bidra til styrking og deltakelse, handler forskning om «blikket utenfra», og det å være en kritisk røst. Samtidig kan denne kritiske røsten oppleves som problematisk, da det hender at det oppstår uenighet mellom de utforskede og forsker om forskningsresultatene⁴⁹. I starten av prosjektet kjente jeg på utfordringer knyttet til min egen lojalitet og følelsen av innblanding i de ansattes arbeid. Jeg er selv sosialarbeider, og har tidligere arbeidet innen flere deler av sosialtjenestefeltet. Jeg opplevde at også de ansatte var opptatt av spørsmålet «What's in it for us?» Spørsmålet om lojalitet og hva man som forsker er ute etter kan komme både gjennom direkte spørsmål eller i en holdning til forskning. Da jeg delte noen analyser med enkelte ansatte, kunne de være uenige i hva jeg fokuserte på og hva jeg trakk fram som viktige temaer. De opplevde kanskje noe som kritikk, og jeg måtte nyansere og samtidig snakke med dem om min rolle som forsker og at denne friheten var nødvendig nettopp for å få et annet perspektiv. Dette samarbeidet og stadige forhandlinger om kunnskapen som kommer ut av prosjekter, er avgjørende for i det hele tatt å kunne gjennomføre forskningsopplegg som baserer seg på et samarbeid med feltet det forskes på.

«WHAT'S IN IT FOR US?» KLIENTENES FORSTÅELSE AV FORSKNINGENS HENSIKT

Mange av mine informanter hadde opplevd nederlag knyttet til arbeidslivet, flere opplevde det å lære seg norsk og bli forstått som en veldig stor utfordring. Mange hadde hatt familierelaterte utfordringer (turbulens, vold, skilsmisser, usikkerhet knyttet til familie-gjenforening). Flere følte seg sårbare og noen uttrykte at de hadde opplevd lite anerkjennelse i Norge. Noen uttrykte også liten tillit til Norge, både til det offentlige systemet og til nordmenn generelt. Selv om de fleste uttrykte at de var desillusjonerte etter mange år som

klienter, var de også forventningsfulle da jeg møtte dem første gang. Skulle det endelig skje noe nå i forhold til å komme nærmere arbeidslivet? Noen av informantene trodde jeg jobbet i velferdssystemet og kunne hjelpe dem med deres økonomiske problemer eller bistå dem i å finne arbeid. Forventninger til forskningens utfall kan også handle om at noen ikke vet hva forskning er eller har vokst opp i samfunn som ikke har forskning og evaluering som en del av «hverdagslivet» slik det er blitt de senere årene i Norge (Kittelsaa 2008). Det kan også være et uttrykk for en desperasjon og et ønske om at noe endelig var i bevegelse, og at jeg representerte noe som kunne dra deres sjanser i positiv retning.

De fleste var fortsatt hjelpeavhengige ved prosjektperiodens slutt. Dette var vanskelig å akseptere for dem da de allerede hadde gått flere år uten arbeid. Mine informanter fortalte at deres situasjon opplevdes som låst gjennom denne vedvarende avhengigheten til hjelpeapparatet: «*Ingenting av det de har lovet oss har skjedd*», og «*Det er bare praksis, praksis, praksis*» eller «*Jeg sitter her og venter på noe fra Nav*». Følelsen av gjenntagelse og det å stå på stedet hvil ble bekreftet. Gjentatte opplevelser som dette kan føre til at de taper all tillit til det offentlige (Malmberg-Heimonen 2008, Skjefstad 2007a, Skjefstad 2007b, Aasen 2009). Denne institusjonelle mistilliten som hadde hopet seg opp for mange av informantene, vil også kunne gjelde overfor forskeren. Sosialtjenesten formidlet kontakten, og det i seg selv kunne tolkes som at jeg var nok en representant for det offentlige. Å forklare – og bli forstått – om intensjonen med forskningen, forskerens uavhengige rolle, og de etiske retningslinjene vi jobber ut ifra, kan være en utfordring. En informant sa midt under et intervju:

Jeg vet ikke om du er forsker, eller politi eller fra Utlendingsdirektoratet. Men dere bidrar også til å bygge opp det negative i innvandrernes hoder, og dag for dag blir det verre og verre og avstanden blir bare større og større.

Denne informanten ønsket at jeg skulle ha med journalister til intervjuet slik at han kunne formidle videre «*den urettferdige behandlingen innvandrere får fra det norske systemet*». Jeg måtte bruke mye tid på å for-

klare min rolle, før jeg følte det som etisk forsvarlig å starte intervjuet. Likevel kom det fram etter hvert at han egentlig ikke stolte på meg. Jeg ble litt vippet av pinnen og mitt umiddelbare ønske var å rope ut: «*Men jeg er jo på din side!*»

Kittelsaa (2008) beskriver hvordan forskeren også kan bli forstått som ansatt eller venn, roller det knyttes forventninger til. Det å spørre om de vil være med i en studie kan i seg selv være «risikabelt» i forhold til å etablere falske forhåpninger. Det er derfor viktig å bruke mye tid på tydeliggjøring av egen rolle og gjentatte forklaringer om hvorfor en er til stede (Kittelsaa 2008). Dette var noe jeg var bevisst på og trodde jeg gjorde, men jeg hadde alltid en usikkerhet om de egentlig forsto likevel. Blant annet fikk jeg spørsmål fra flere om hva jeg jobbet med lenge etter at jeg hadde informert om prosjektet; etter at kontakt var etablert, og at vi hadde blitt kjent og hadde gjennomført intervjuer. Av og til kunne jeg se skuffelse i blikket: Kunne jeg ikke hjelpe dem med noe av det de trengte likevel? Var jeg nok en offentlig person som kun tilbød dem ord uten handling? Et par uttrykte at de trodde at resultatene av det jeg jobbet med kom til å bli kastet i en skuff og ikke bli brukt: «*Det blir ikke noe bedre situasjon for oss, uansett*». De hadde ikke tro på at intervjuene ville bidra til endring i deres situasjon, eller gjøre noen forskjell. Jeg opplevde i intervjuet det tredje året at en kvinnelig informant, som jeg trodde var klar over hva hun var med på ved å delta i forskningsprosjektet, spurte om jeg kunne fikse jobb til henne, eller hjelpe henne videre «*sidens du kjenner systemene bedre enn meg*». Jeg kjente på følelsen av utilstrekkelighet, at jeg ikke kunne tilby henne jobb eller hadde noen jeg kunne videreformidle henne til. Jeg var likevel behjelpelig med å sjekke ut ting for informantene. Det hadde vært unaturlig for meg ikke å gjøre det da enkelte ting kun var «én telefonsamtale unna» for meg, men kanskje en uoverkommelig oppgave for dem å finne ut av. Det handlet også om å kunne gi noe tilbake.

De som uttrykte mest mistillit til systemet og til folk som for dem representerer majoriteten, formidlet at de hadde blitt forespeilet hjelp og lovet ting som de ikke hadde fått fra hjelpere tidligere. De hadde opplevd diskriminering, rasisme og generelt lite vennlighet

i Norge. Disse informantene har jeg kalt «de sinte» i en annen artikkel (Røe 2011).⁵⁾ Deres strategier i møte med hjelpere eller helt nye personer og kontakter gjør at det blir vanskelig å knytte nye, friske relasjoner som krever gjensidig respekt og tillit. Informantene med høy utdannelse eller som hadde hatt fast jobb og forholdsvis gode liv før krig og flukt, reagerte mest negativt på den behandlingen eller de manglende mulighetene de opplevde å ha fått i Norge. Også andre studier viser at de mest ressurssterke, og også de språklig best integrerte, rapporterer om mest diskriminering (Rogstad 2006, Skytte 2000). Rogstad (2006) finner at det ikke er slik at de som har vært i en jobb har opplevd mindre diskriminering enn andre, heller tvert imot, da de har vært i situasjoner der de har vært *eksponert for* forskjellsbehandling og diskrimineringsopplevelser. Diskriminering forutsetter med andre ord en viss grad av inkludering (Rogstad 2006). Mine informanternes høye forventninger til Norge og deres eksponering for konkurransen om arbeid kan forklare noe av deres mistillit. De forteller at de – gang på gang – har opplevd diskriminering og manglende respekt eller anerkjennelse. Lehtinen (1998) påpeker at flere som opplever dette over tid føler seg mindrevverdige og setter seg selv automatisk under andre («underdog shame»). I møte med personer og tjenester de føler seg mindrevverdige til (for eksempel ansatte i velferdstjenestene, forskere osv.) uttrykker også mine informanter sinne, mistillit eller aggressiv adferd. Dette er en naturlig reaksjon, men den kan også være selvdestruktiv.

Forskningsetikk og spørsmålet om frivillighet

Gjennom hele forskningsprosessen må etiske vurderinger legges til grunn. Dette gjelder i vurderingen av problemstilling, valg av metodisk tilnærming, utvalgsprosessen og så videre. Det må også være et reelt valg om å delta i forskningen, for eksempel må informantene selv bestemme – når som helst i prosessen – om de skal være med eller om de ønsker å trekke seg (McCracken 1988). Vil for eksempel forespørsel om deltakelse oppleves som frivillig? Et maktaspekt vil alltid være til stede (forskeren kan for eksempel oppfattes som en autoritetsfigur), noe som *kan* bidra til at informantene ikke opplever frivilligheten som reell (Hel-

geland 2005). Kanskje de tenker at det vil kunne ha negative konsekvenser for dem dersom de takker nei; kanskje de mister noen privilegier eller «goodwill» i systemet? Følgeforskningsdesign og andre forskningsopplegg som legger opp til dialog, tillit og varighet i relasjonen, vil kanskje bedre kunne sikre at informantene får en forståelse for hva deltakelse i forskning betyr ved at man får fortalt og vist gjennom flere møter hva forskers rolle eller forskningens funksjon er. Likevel opplevde jeg at dette ikke ble forstått av noen, enkelte var forbeholdne, og andre forventet å få hjelp.

Et annet aspekt er mistillit til offentlige personer. Den informanten som framsto som mest skeptisk til meg ved første intervju, sa året etter at han fortsatt ikke stolte på at jeg var den jeg utga meg for. Jeg prøvde å forklare hva jeg holdt på med, men han repliserte at han ikke kunne være sikker på at det var sant. Han var såpass mistenksom at det å gå videre med kontakten virket umulig. Samtidig holdt jeg døren på gløtt i tilfelle han ville ta kontakt igjen. Slik usikkerhet vil oppstå, og det er derfor svært viktig også for forskeren å ha dialog med andre rundt slike situasjoner. Etiske retningslinjer og godkjenningsordninger for forskning er alfa og omega, slik at flere hoder skal kunne vurdere konsekvensene og eventuelle belastninger ved å gjennomføre og delta i forskningsprosjekter.

Formidling av klientenes stemmer

Formidling er en viktig del av forskningen. I HUSK-forsøket har både praktikere, forskere og brukere sammen forsket og skrevet om erfaringer knyttet til forskningsdeltakelse.⁶⁾ Samtidig vil det være ulike grader av partenes deltakelse i de ulike delene av forskningen. For eksempel vil ofte forskerne stå for skrivingen da dette er en del av en forskers spisskompetanse (Seim 2006, Slettebø m.fl. 2011). Virkeligheten kan fortelles på mange måter, derfor må man være bevisst hvem sin fortelling man formidler, og hvem det er som eier den.

Skal man videreformidle andres synspunkter og opplevelser, er det selvfølgelig et mål at de kjenner seg igjen i det som formidles. Informantene vil alltid presentere sine fortellinger på bakgrunn av en forståelse av hvem forskeren er og hva det de forteller skal «brukes» til. Mine informanternes fortellinger er ikke bare

deres personlige budskap, men de vil også (bevisst eller ubevisst) tilpasse seg andres framstilling av det å være langtidsklient med flyktningbakgrunn i Norge. Det er dermed samtidig historier om det flyktningssamfunnet de er en del av (Knudsen 1990) og majoritetssamfunnet de er en minoritet i.

Bourdieu (1993) anbefaler at man har en aktiv, konstruerende form i intervju situasjonen, der et ideal er at intervjueren *sammen* med den som blir intervjuet forsøker å utarbeide en analyse, en slags felles forståelse. Imidlertid vil det ikke alltid være grunnlag for å få til dette (Prieur 2004). «De sinte» i utvalget mitt er et eksempel på dette. Siden de hadde opplevd mange nederlag og var sinte på hjelpeapparatet og alt som hadde med Norge å gjøre, påvirket dette vår relasjon. De følte seg ydmyket av Norge, og de var ikke åpne for alternative forståelser eller forklaringer på de situasjonene de beskrev som ensidig negative. De ønsket kun at jeg støttet deres versjon. God tid og mulighet til å bygge opp tillit var helt avgjørende i disse situasjonene. Jeg forpliktet meg som forsker, og viste at jeg mente det ved at vi holdt kontakten i flere år. De aller fleste oppfattet at jeg ikke kun var ute etter å få informasjon, men at jeg hadde en genuin interesse for deres situasjon.

Forskerens framstilling av forskningen kaller Van Maanen for «fortelling» – *tale* (Van Maanen 1988). Det handler om hvordan forskeren presenterer intervjuene skriftlig etterpå. Han beskriver tre typer fortellinger: *The realist tales* framstår som saklig, beskrivende og direkte, uten beskrivelse av hvordan kunnskapsproduksjonen ble til. I *the confessional tales* bruker forskeren seg selv og beskriver de prosesser hun/han er inni og hvordan forskningsresultater har blitt til. *The impressionist tales* har en dramaturgi, en mer flytende og ikke-kronologisk måte, der dramaturgiske grep brukes for å fange leseren (Moltu 2004, Van Maanen 1988, Wadel 1991). Dette er eksempler på forskerens kreativitet og frihet, men det handler også om at den som formidler har makt. I en artikkel der jeg presenterer hvilke strategier klientene i min studie bruker i møte med velferdsapparatet og samfunnet ellers, bruker jeg noen dramaturgiske grep (*impressionist tales*), der jeg identifiserer ulike typer strategier og bruker merkelapper

som er ment å skape gjenkjennelse hos leseren, for eksempel «den sinte», «den ydmyke» eller «optimisten» (Røe 2011). Et slikt grep kan hjelpe leseren til å lage bilder av klientene og deres situasjon, og det hjelper forskeren til videre analyse av hva en observerer. Faren er om typologiene blir forstått som statiske dimensjoner, eller om det blir oppfattet som banale eller tabloide framstillinger av menneskers reaksjoner under vanskelige forhold. For meg handler bruk av ulike framstillings- og formidlingsformer om å levendegjøre og spre deres erfaringer og stemmer. På den måten blir de marginale synliggjort, og deres stemmer hørt av flest mulig.

Oppsummerende refleksjoner

Hva er motivet for forskningen, hvordan går man fram og hvordan presenteres og omtales de man forsker på i forskningsarbeidene? Det er spørsmål som man alltid må ha med seg i forskning på marginale grupper. Også spørsmål om hvordan deltakelse i forskning direkte kan påvirke deltakerne må det reflekteres rundt: Hvordan kan forskningen gi dem noe tilbake? Er det nok å målbære de marginales stemmer, eller bør deres deltakelse i forskningsprosjekter også føre til økt deltakelse i samfunnet?

Enkelte brukergrupper legger vekt på at forskningen på marginale grupper bare blir elendighetsbeskrivelser uten at det fører til endring av deres situasjon. Likevel mener jeg at det er nødvendig å løfte deres historier fram, siden marginale gruppers stemmer sjelden blir hørt. Den som forsker på marginale grupper har ofte et ekte engasjement for den marginale gruppa og et håp at man kan gi et bidrag til å bedre deres situasjon. Også dette prosjektet startet på denne måten. Ved å fokusere og forske på denne spesielle gruppen innen de sosiale tjenestene (langtidsklienter med flyktningbakgrunn), var det et ønske om å bidra til å synliggjøre og nyansere de utfordringer i omgivelsene som skaper marginaliseringen. Jeg ønsket gjennom å forske på dem å løfte fram deres ressurser, ønsker og drømmer. I opprinnelseslandet hadde mange vært i arbeid og/eller tatt utdanning, og deres historier tyder på at de har en stor overlevelsessevne. Forskning som omhandler marginaliserte grupper får forhåpentligvis konse-

kvenser både på samfunnsnivå, gruppenivå og individnivå ved at sider ved deres situasjon som hindrer inkludering, avdekkes. Man retter oppmerksomheten mot et problem, problemet blir synliggjort, og belyser forhold som ikke tidligere er belyst. Også forskning som bekrefter annen forskning om marginale gruppers forhold er viktig. Det betyr at myndighetene ikke kan stikke hodet i sanden og si at «*dette visste vi ikke*».

Det er ikke en selvfølge å få etablert den kontakt og tillit som er en forutsetning for å forske tett på mennesker som tidligere har opplevd mange skuffelser, krenkelse og motgang. Spørsmålet «*What's in it for*

us?» handler om forventninger knyttet til å delta i forskningsprosjekter. Hva vil de få igjen for å delta? Noen får kanskje forhåpninger om at deres egen situasjon umiddelbart skal dra nytte av forskningen. I mitt prosjekt kunne ikke jeg love en umiddelbar endring, men jeg kunne love at jeg skulle synliggjøre deres situasjon og de utfordringene de opplevde i møtet med tjenesteapparatet og i samfunnet ellers. Dette var også viktig for meg som forsker *fordi* jeg mener deres historie og deres situasjon er viktig å få fram for å kunne nå målet om et inkluderende samfunn. Også mitt mål er at rapporten *ikke* skal havne i en skuff.

SUMMARY

This article discusses expectations involving participating in the field of research. Based on experience from a long-term study of social service recipients with refugee background, the article throws light on participants' understanding of research, as well as the researchers' tasks and role. The researchers own understanding of role as well as expectations met in the practice field are described and problematized. «What's in it for us?» is a legitimate question from people in marginalized positions. Researcher should use the question of interests involved in research to help clarify his/her role. Motivations and possible side effects of research should be talked over while meeting informants.

NOTER

- 1) I boken *Poverty* (2004) refererer Ruth Lister til Cabannes (s. 80) og bevegelsen «Cry of the excluded».
- 2) Prosjektet var et 5-årig forsøk initiert av Sosial- og helsedirektoratet i 2006 og pågikk i fire regioner i Norge fram til 2011.
- 3) Giele og Elder kaller det Life Satisfaction Chart.
- 4) Se for eksempel Marianne Rugkåsa sin redegjørelse av ansattes forståelse av forskningens formål i hennes feltarbeid: Rugkåsa, Marianne (2010) *Transformasjon og integrasjon: kvalifisering av minoritetsetniske kvinner til arbeid og deltakelse i den norske velferdsstaten*. Avhandling (phd). Universitetet i Oslo.
- 5) I artikkelen «Why don't they want us?» *Refugees still unemployed after many years in Norway* i *Nordic Social Work Research* nr 2. 2011 presentere jeg noen strategier som kom fram i møte med langtidsklientene i studien. De «sinte» er skuffet over Norge og det livet de har fått her. Andre strategier som presenteres er «den ydmyke», «optimisten», «den deprimerte» og «den avslåtte kroppen».
- 6) Se blant annet Dalen, Hilde og Sidsel Natland (2011) *Eventyr fra virkeligheten*. Bergen: Fagbokforlaget og Slettebø, Tor m.fl. (2011) *Avklaring, aktivitet og arbeid. En studie av brukerdeltakelse i Navs kvalifiseringsprogram*. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole. Det kommer en rekke HUSK-publikasjoner, blant annet med brukerbidrag. Høsten 2011 kom en HUSK-bok spesielt om brukernes medvirkning i prosjektene (Universitetsforlaget).

LITTERATUR

- Askheim, Ole Petter og Bengt Starrin** (2008) Deltakerbasert forskning – forskningsstrategi for sosialarbeiderutdanningene. *Fontene forskning*, volum 1, nr. 1, 2008, side 18-26.
- Baklien, Bergliot** (2004) Følgforskning. *Sosiologi i dag*, volum 34, nr. 4, 2004, side 49-66.
- Bourdieu, Pierre** (1993) *La Misère du monde (Verdens elendighet)*. Paris: Editions du Seuil.
- Cabannes, Yves** (2001) *Poor, or excluded? lessons from Latin America and the Caribbean*. The Free Library. <http://www.thefreelibrary.com>
- Dahl, Espen og Kjetil van der Wel** (2009) Å forske på marginaliserte grupper. Noen metodiske og forskningsetiske utfordringer. *Fontene forskning*, volum 2, nr. 1, 2009, side 54-64.
- Denzin, Norman K.** (1997) *Interpretive ethnography: ethnographic practices for the 21st century*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Giele, Janet Zollinger og Glen H. Elder** (1998) *Methods of life course research: Qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Harding, Sandra** (2004) *The Feminist standpoint theory reader: Intellectual and political controversies*. New York: Routledge.
- Helgeland, Ingeborg Marie** (2005) «Catch 22» of Research Ethics: Ethical Dilemmas in Follow-Up Studies of Marginal Groups. *Qualitative inquiry*, volum 11, nr. 4, 2005, side 549-569.
- Kittelsaa, Anna M** (2008) *Et ganske normalt liv: Utviklingshemming, dagligliv og selvforståelse*. Avhandling (phd). Trondheim: NTNU.
- Knudsen, John Chr.** (1990) Cognitive models in life histories. *Anthropological quarterly*, volum 63, nr. 3, 1990, side 122-133.
- Ot.prp. nr. 67** (2006-2007) *Om lov om endring i lov 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kvello, Øyvind** (2008) «Transaksjonsmodellen: Mennesker og miljø utvikler hverandre». I Kvello, Øyvind (red) *Oppvekst: Om barns og unges utvikling og oppvekstmiljø*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lehtinen, Ullaliina** (1998) *Underdog shame: Philosophical essays on women's internalization of inferiority*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Malmberg-Heimonen, Ira** (2008) «Sosial tillit blant langtidsmottakere av sosialhjelp: betydningen av fattigdom og oppvekstvilkår». I Harsløf, Ivan og Sissel Seim (red) *Fattigdommens dynamikk: Perspektiver på marginalisering i det norske samfunnet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- McCracken, Grant David** (1988) *The Long Interview*. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Moltu, Berit** (2004) Etnografi og kunnskapsproduksjon. Om å skrive seg ut av feltarbeidet. *Norsk antropologisk tidsskrift*, nr. 4, 2004, side 241-256.
- Montuschi, Eleonora** (2003) *The objects of social science*. London: Continuum.
- Orupabo, Julia** (2008) «I andre land betyr ikke hudfarge noe, har du papirer, så får du en jobb». *Søkelys på arbeidslivet*, volum 25, nr. 1, 2008, side 51-62.
- Prieur, Annick** (2004) *Balansekunstnere: betydningen av innvandrerbakgrunn i Norge*. Oslo: Pax.
- Rogstad, Jon** (2006) *Usaklige hindringer for ikke-vestlige minoriteter på arbeidsmarkedet i Norge*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Røe, Melina** (2011) «Why don't they want us?» Refugees still unemployed after many years in Norway. *Nordic Social Work Research*, volum 1, nr. 2, 2011, side 109-123.
- Seim, Sissel** (2006) *Egenorganisering blant fattige: En studie av initiativ, mobilisering og betydning av Fattighuset*. Avhandling (phd). Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Skjefstad, Nina** (2007a) «Du kommer ikke for å få noe, men for å finne noe»: Tiltaksarbeid i sosialtjenesten. Trondheim: NTNU.
- Skjefstad, Nina** (2007b) «Respekt og anerkjennelse». I Marthinsen, Edgar og Nina Skjefstad (red) *Tiltaksarbeid i sosialtjeneste og Nav: Tett på!* Oslo: Universitetsforlaget.
- Skytte, Marianne** (2000) Er etniske minoritetsfamilier for utfordrende for sosialt arbeid? *Nordisk sosialt arbeid*, nr. 1, 2000, side 13-21.
- Slettebø, Tor, Elisabeth Brodtkorb, Vanja Dietrichson og Torvald Øien** (2011) *Avklaring, aktivitet og arbeid. En studie av brukerdeltakelse i Navs kvalifiseringsprogram*. Oslo: Diakonhjemmet Høgskole.
- Van Maanen, John** (1988) *Tales of the field: On writing ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wadel, Cato** (1991) *Feltarbeid i egen kultur: En innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning*. Flekkefjord: SEEK.
- Wendelborg, Christian** (2010) *Å vokse opp med funksjonshemming i skole og blant jevnaldrende: En studie av opplæringstilbud og deltakelse blant barn med nedsatt funksjonsevne*. Avhandling (phd). NTNU, Trondheim.
- Ylvisaker, Signe** (2004) *Når Omar, Sara og Samuel forteller: diskurs, ideologi og handling i møtet mellom sosialarbeidere og sosialklienter med ikke-vestlig familiebakgrunn*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Aasen, Kristin** (2009) *Prosjekt 16-30. En arena for mestring, medvirkning og myndiggjøring*. Trondheim: NTNU.